

TEORIJA HEGEMONSKE STABILNOSTI: RACIONALNOSTI VERSUS KONSTRUKTIVISTI¹

Povzetek. Članek obravnava teorijo hegemonске stabilnosti kot problem kolektivne akcije v mednarodnih ekonomskih odnosih. V prvem delu obravnava pojme hegemonije, sodelovanja in institucionalizacije v mednarodnih odnosih. V tretjem poglavju se loteva integracije različnih racionalističnih pristopov k sodelovanju, ki temeljijo na racionalnem odločanju in situacijskem determinizmu. Četrto poglavje zajema konstruktivistično kritiko teh pristopov, ki nadomešča strateško interakcijo s komunikacijskim delovanjem, in se osredotoča na konstitutivna pravila (v nasprotju z regulativnimi pravili racionalizma) kot temelj institucionalizacije v mednarodnih odnosih. Peto poglavje predstavlja kritičen pristop do racionalističnega pojmovanja moči in hegemonije, ki temelji na Dahlovem pojmovanju moči in enačenju hegemonije s premočjo v resursih. Namesto tega se usmerja k družbenim vidikom moči in odnosu med močjo in znanjem.

Ključni pojmi: mednarodni odnosi, teorije mednarodnih odnosov, racionalizem, konstruktivizem, mednarodni režimi, hegemonija

706

Uvod

Teorija hegemonске stabilnosti pojasnjuje odnos med prisotnostjo hegemonске sile in stabilnostjo mednarodnega sistema. Čeprav se je razvila na področju politične ekonomije mednarodnih odnosov (Kindleberger, 1986/1973), se je kmalu uveljavila tudi na širšem varnostno/političnem področju (Gilpin, 1995/1981) in pomembno vplivala na režimsko teorijo oziroma na razprave o institucionalizaciji v mednarodnih odnosih.

Glede na pomen, ki ga pripisujejo moči, je teorija najbližje realističnim oziroma neorealističnim pristopom. Slednji povzdignejo prisotnost hegemonске sile (kot asimetrične distribucije moči oziroma resursov moči) na raven strukture

* Matej Andolšek, univerzitetni diplomirani politolog.

¹ Za nasvete in pripombe se zahvaljujem dr. Zlatku Šabiču, mag. Ireni Brinar in mag. Milanu Brglezu.

sistema, ki determinira obnašanje držav oziroma enot sistema (Waltz, 1979). Prisotnost hegemonске sile je bistvena za premagovanje negativnih učinkov anarhičnega mednarodnega sistema. Liberalni institucionalisti so neorealismom očitali zanemarjanje procesa in vloge institucij na račun strukturnih dejavnikov (Keohane in Nye, 1989/1977). Posebno kritični pa so bili do neorealističnega pogleda na posthegemonsko obdobje. Liberalni institucionalisti so dokazovali, da odsotnost hegemonске sile ne izključuje sodelovanja med državami in opozarjali na pomen institucij pri spodbujanju sodelovanja (Keohane, 1984). Pri tem so priznavali, da ima hegemonска sila pomembno vlogo kot katalizator institucionalizacije, vendar pa zaton hegemonске sile ne pomeni hkrati zatona (hegemonских) režimov (ibid.). Namesto k ponudbi so se usmerjali k povpraševanju po režimih (Keohane, 1982). Prav tako so s pomočjo teorij iger dokazovali možnosti za razvoj sodelovanja v anarhičnem mednarodnem okolju (Axelrod in Keohane, 1985).

Debata med neorealisti in liberalnimi institucionalisti (neoliberalci) se je nadaljevala v okviru režimske teorije. Pri tem so se poenotila nekatera izhodišča, kot je primarno mesto držav v mednarodnih odnosih, definiranje držav kot racionalnih egoistov in anarhičnost odnosov kot ključne ovire meddržavnega sodelovanja (Baldwin, 1993). Vendar so za neorealiste strukturni dejavniki ostali ključnega pomena pri določanju izidov v sistemu. S tem ne zanikajo, da države delujejo tudi skozi institucije, vendar pa so te odraz strukturnih dejavnikov (Mearsheimer, 1994/1995). Poleg tega države v anarhičnem sistemu skrbijo za svoje relativne pozicije v sistemu, zato so za države pri sodelovanju pomembni relativni, ne pa zgolj absolutni dobički (Grieco, 1993). Za neoliberalce režimi nastopajo kot intervenirajoče spremenljivke, ki vplivajo na izide v sistemu. Režimi olajšujejo sodelovanje z zmanjševanjem transakcijskih stroškov, povezanih z nevarnostjo "goljufanja" nasprotne strani. Prav tako opozarjajo, da so absolutni dobički pomembnejši na področjih, ki niso povezani z varnostjo držav, in da ta področja zavzemajo čedalje pomembnejše mesto v mednarodnih odnosih (Keohane, 1993).

Navkljub razlikam se je ob nastanku nove debate v teorijah mednarodnih odnosov izostrila skupna metateoretska pozicija individualistične ontologije ter pozitivistične epistemologije, ki se kaže v zavezanosti k racionalizmu in behaviorizmu (Keohane, 1995/1988; Wendt, 1995/1992). V tej debati se nasproti racionalističnemu pristopu (neorealisti in neoliberalci) postavlja konstruktivistični pristop k mednarodnim odnosom, ki temelji na ontološkem holizmu in interpretativni epistemologiji.

Izhodišče naše razprave je, da je teorija hegemonске stabilnosti pomanjkljivo obdelana v konstruktivistični teoriji mednarodnih odnosov. Menimo, da konstruktivistični pristop lahko prepozna pomanjkljivosti racionalistične obravnave sodelovanja in institucionalizacije ter vloge hegemonске sile v tem procesu. V prvi vrsti torej želimo postaviti alternativo teoretski konstrukciji racionalizma. Poleg tega nameravamo preveriti bistvene zaključke racionalističnega pristopa glede politične ekonomije mednarodnih odnosov.

Skozi konstruktivistične premise želimo postaviti alternativo racionalističnim

razlagam sodelovanja, ki temeljijo na modelih racionalnega odločanja in situacijskega determinizma. S temi modeli racionalisti zanemarjajo pomen družbene interakcije oziroma družbene narave mednarodnih odnosov. Posebej kritično je potrebno preučiti racionalnost akterjev in strukturo preferenc, ki izhaja iz stukture kolektivne situacije. V povezavi s sodelovanjem je potrebno opredeliti vlogo institucij oziroma mednarodnih režimov. Čeprav neoliberalci (znotraj racionalizma) opozarjajo na pomen institucij pri spodbujanju sodelovanja med državami, pa se njihovo razumevanje vloge pravil in norm v odnosih med državami bistveno razlikuje od konstruktivistov. Tako imajo norme in pravila v primeru racionalistov regulativno funkcijo, v primeru konstruktivistov pa konstitutivno (Kratochwil, 1993: 460). Regulativna pravila so medij družbenega nadzora oziroma sankcije; konstitutivna pravila so medij družbene konstrukcije pomenov (Onuf, 1998: 68; Giddens, 1984: 18).

Predvsem pa mora konstruktivizem drugače definirati moč v mednarodnih odnosih in vlogo hegemonске sile v procesu sodelovanja in institucionalizacije. Racionalisti pojmujejo prisotnost hegemonске sile v mednarodnem sistemu kot asimetrično distribucijo moči oziroma resursov moči v sistemu. Racionalistična obravnava moči kot nadzora nad resursi ustreza Dahlovi definiciji moči kot sposobnost posameznika, da doseže, da drugi storijo nekaj, česar sicer ne bi storili (Dahl, 1993/1957: 106-107). Tovrstna moč temelji bodisi na prisili (vojaški resursi) bodisi na delovanju kazni in nagrad (ekonomski resursi) (Nye, 1990: 267). Odnosi moči so kavzalni: reči, da ima A moč nad B, je enako, kot reči, da je obnašanje A vzrok obnašanju B (Dahl, 1986: 46). Tak pristop je izrazito behavioralen in temelji na ontološkem individualizmu (glej nadaljevanje poglavja), ki ne omogoča razumevanja relacijske narave moči v družbenih odnosih. Moč je za konstruktiviste element družbene strukture, zato moči ni mogoče obravnavati kot individualne lastnosti ontološko neodvisnih akterjev. Moč v družbenem smislu je vključena v družbene identitete akterjev kot udeležencev v trajnih, družbeno konstruiranih odnosih (Isaac, 1987: 21). Hegemonijo je zato nujno obravnavati kot družbeni odnos.

Pričujoča razprava se loteva teh vprašanj skozi odnose med mednarodnimi strukturami in državami (kot akterji ali agenti). Zaradi preglednosti imamo države za unitarne akterje, čeprav je to problematično, posebej z vidika konstruktivističnega pristopa k mednarodnim odnosom, ki temelji na specifičnostih medčloveške interakcije in značilnostih kognitivnih procesov, s čimer tak pristop vodi v antropomorfizem. Poleg tega ne gre zanikati pomena subnacionalnih struktur, ki pomembno vplivajo na oblikovanje identitet in interesov držav. Vendarle pa se identitete in interesi držav (glede na njihovo relacijsko bistvo) lahko konstituirajo šele v odnosu do drugih držav.

Racionalisti pojmujejo strukture kot zunanje determinante. Tako pojmovanje izhaja iz dualizma subjekta in družbenega objekta: strukture so zunaj človeškega delovanja (razumevanja) in ovirajo svobodno izbiro posameznikov (Giddens, 1984: 16). Učinki struktur na enote so torej kavzalni, s tem ko spodbujajo določene oblike obnašanja in zavirajo druge. Ontološko je pristop individualističen, v katerem so posamezniki (enote sistema) konstitutivno neodvisni oziroma

ontološko primarni glede na mednarodni sistem oziroma njegovo strukturo (Brglez, 1999: 117; Wendt, 1999: 169). Nasprotno konstruktivisti razlagajo strukture kot družbene strukture, ki imajo konstitutivne učinke na enote sistema, torej ne vplivajo samo na obnašanje enot, temveč definirajo njihove identitete in interese. Strukture ne samo ovirajo, temveč tudi omogočajo družbeno interakcijo (Giddens, 1984: 25) Ta pristop je ontološko holističen, saj misli, da učinki družbenih struktur ne morejo biti zreducirani na neodvisno obstoječe akterje. V nasprotju z individualizmom akterji ne obstajajo neodvisno od družbenega okolja.

Glede odnosov med strukturo in akterji konstruktivisti menijo, da se struktura in akterji medsebojno konstituirajo. Struktura je v tem smislu tako medij kot rezultat reprodukcije družbenih praks (Giddens, 1984: 25). Če za racionaliste struktura nastane kot nehoten produkt medsebojnega učinkovanja držav, podobno kot je trg spontano ustvarjen z racionalnim obnašanjem akterjev (Waltz 1979: 91), imajo družbene strukture inherentno diskurzivno dimenzijo oziroma so neločljive od razumevanj, ki jih akterji vnašajo v svoje delovanje (Wendt 1987: 359). Družbene strukture so v svojem bistvu intersubjektivne, obstajajo kot skupne zaloge norm in pomenov, ki jih delijo akterji vključeni v družbene prakse (Adler, 1997: 327; Brglez, 1999: 119). Intersubjektivnost najlažje razumemo skozi analogijo z jezikom. Jezika ne moremo enačiti ali zreducirati na materialno podporo komunikaciji; ne obstaja neodvisno od njegove uporabe, vendar njegova pravila niso posledica individualnih odločitev - jezika ne moremo zreducirati na pomen, ki mu jih pridajajo posamezniki (Guzzini, 2000: 164).

Epistemološke razlike med pozitivističnimi in interpretativnimi pristopi najlažje ponazorimo z Webrovo diado Erklären/Verstehen (pojasnjevanje/razumevanje). Erklären se nanaša na kavzalne razlage, značilne za naravoslovne znanosti, Verstehen na interpretacije, lastne raziskovanju družbenega ravnanja (Hollis in Smith, 1991: 71). Interpretativna epistemologija pomeni, da obstaja pomen tako v obnašanju drugih kot tudi v razlagah, ki jih akterji pripisujejo obnašanju; to pomeni, da moramo družbeno ravnanje vedno razumeti od znotraj (ibid.: 72).

Ena glavnih kritik racionalistov glede konstruktivističnega pristopa k mednarodnim odnosom je ta, da se usmerja zgolj na pomanjkljivosti racionalističnega pristopa in ne razvija svoje lastne a priori teorije mednarodnih odnosov (Keohane, 1995/1988: 302). Drži, da konstruktivizem ni klasična teorija mednarodnih odnosov oziroma ne postavlja splošne pojasnjevalne hipoteze. Splošna pojasnjevalna hipoteza predstavlja deduktivno-zakonsko razlago, ki pojasnjuje dogodke z deduktivno izpeljavo iz splošnega zakona ob danih dejavnikih (Ule, 1992: 50-51). Konstruktivisti se usmerjajo k razumevanju pomenov namesto k deduktivnemu pojasnjevanju. Konstruktivizem izhaja iz interpretativne epistemologije ter zgodovinskosti družbenih in kognitivnih procesov, kar omogoča razkrivanje kolektivnih pomenov, identitet akterjev in vsebine političnih interesov.

Teorija hegemonске stabilnosti: reševanje problema kolektivne akcije v svetovnem gospodarstvu in pomen institucionalizacije

Namen pričujočega poglavja je predstaviti teorijo hegemonске stabilnosti v luči problema kolektivne akcije. V tej teoriji izpostavljamo vprašanja sodelovanja, institucionalizacije in hegemonске sile ter odnos med temi pojmi. Glede hegemonске sile se osredotočamo na zgodovinski opis obdobja Pax Britannice in Pax Americane. Natančnejšo teoretsko opredelitev hegemonске sile ponujamo v petem poglavju.

Teorija hegemonске stabilnosti se je razvila sredi 70. let 20. stoletja, v obdobju, ki ga je zaznamoval zaton ekonomske premoči ZDA in posledična ukinitve bretonwoodskega zlatega standarda (15. avgusta 1971), naftna kriza, gospodarska recesija in naraščanje trgovinskega protekcionizma. Same po sebi so se ponujale vzporednice z gospodarsko krizo v času med obema vojnama. Ob analizi te krize je Kindleberger leta 1973 postavil tezo, da liberalno svetovno gospodarstvo za svojo stabilnost potrebuje stabilizatorja v obliki hegemonске sile (Kindleberger, 1986/1973). Obdobja Pax Britannice v drugi polovici 19. stoletja do prve svetovne vojne in Pax Americane po drugi svetovni vojni sta prinesli zmanjševanje trgovinskih ovir in monetarno stabilnost, kar je omogočilo rast trgovine, kapitalskih tokov in posledično svetovne proizvodnje. Obdobje med obema vojnama, ko Velika Britanija ni bila več sposobna, Združene države pa ne pripravljene zagotavljati stabilnosti svetovnega gospodarstva, so zaznamovali recesija, kompetitivne devalvacije in trgovinski protekcionizem.

Potrebo po hegemonški sili teorija hegemonске stabilnosti povezuje z značilnostmi liberalnega svetovnega gospodarstva, ki ga enači z mednarodno javno dobrino. Za javno dobrino je značilna neizključljivost, to pomeni, da ni mogoče nikomur prepričati izkoriščanja te dobrine, ne glede na to, ali sodeluje pri njenem zagotavljanju ali ne. Ta značilnost ustvarja problem free riderjev: za vsakega posameznega udeleženca je najbolje, da izkorišča javno dobrino, ne da bi nosil sorazmeren delež stroškov (oziroma se obnaša kot free rider), vendar pa tako obnašanje vodi v situacijo, ko nihče ne zagotavlja javnih dobrin, s čimer so vsi udeleženci na slabšem, kot če bi sodelovali pri zagotavljanju te dobrine.

Pri zagotavljanju javnih dobrin gre torej za dilemo med individualnimi in kolektivnimi interesi, kar Olson (1965) označuje s problemom kolektivne akcije. Na svetovnem trgu lahko države zasledujejo individualne interese z uvajanjem trgovinskih restrikcij ter devalvacijo tečaja. S takimi ukrepi ustvarjajo gospodarsko rast na račun drugih držav, kar imenujemo politika osiromašenja sosedov (kar je najočitnejša oblika free ridinga). Vendar pa bodo druge države kmalu odgovorile s protiukrepi; skupen učinek je, da bodo vse države imele manjšo gospodarsko rast, kot bi jo imele ob liberalizaciji trgovine in stabilizaciji tečajev (kolektivni interes), ker niso izkoriščeni pozitivni učinki svetovnega trga, ki povečuje blaginjo vseh udeležencev zaradi boljše izkoriščenosti produkcijskih faktorjev in izkoriščanja ekonomij obsega.

Vlogo hegemonске sile pri stabilizaciji svetovnega gospodarstva lahko opredelimo glede na trgovinsko, monetarno in finančno področje. Na trgovinskem

področju ima nalogo ohranjanja odprtega trga za dobrine, posebej v času recesije (Kindleberger, 1986/1973: 291). V širšem smislu pa je njena vloga vezana na vzpostavljanje liberalnega in nediskriminatornega trgovinskega sistema. Stabiliziranje monetarnega sistema (Kindleberger, 1986/1973: 291; Gilpin, 1987: 118; Salvatore, 1995: 686) se v prvi vrsti nanaša na vzdrževanje stabilne strukture menjalnih tečajev. Poleg tega mora hegemonna sila zagotoviti zadostno količino likvidnosti, povezano z zadostno (in neinflacijsko) ponudbo valute za financiranje trgovine, omogočanja uravnavanja plačilnobilančnih neravnotežij in zagotavljanja mednarodnih rezerv. Tretja funkcija je zagotavljanje ustreznega mehanizma za uravnavanje plačilnobilančnih neravnotežij. Ob vsem tem pa mora njena valuta uživati zaupanje, ki se nanaša na zavest, da so mehanizmi uravnavanja ustrezni in da mednarodne rezerve ohranjajo relativno vrednost. Na finančnem področju je naloga hegemonne sile zagotavljati stabilen vir kapitala za države v razvoju ter nastopati kot posojilodajalec v primeru finančnih kriz (Kindleberger, 1986/1973: 292-294; Gilpin, 1987: 307; Lake, 1993: 462-463).

Stabiliziranje svetovnega gospodarstva kot reševanje problema kolektivne akcije je neizogibno zahteva določene oblike sodelovanja med državami. Hegemonna sila ima tako dve možnosti: bodisi da enostransko postavlja standarde obnašanja in pričakuje, da bodo druge države sledile, bodisi da spodbuja države, da se zavežejo k pravilom obnašanja, ki jih odvrčajo od free ridinga, ter prevzamejo sorazmeren del stroškov stabilizacije sistema (Keohane in Nye, 1989: 230-231; Kindleberger, 1981: 251-252).

Prva možnost sovпада z obdobjem Pax Britannice. Velika Britanija je z ukinitvijo žitnih zakonov leta 1847 enostransko liberalizirala trgovino ter s tem spodbudila trgovinsko liberalizacijo drugih držav ter posledično mednarodno delitev dela. Temelj trgovinske liberalizacije so bili bilateralni trgovinski sporazumi (prvi Cobden-Chevalier, podpisan leta 1860 s Francijo), ki pa so vključevali načelo največjih ugodnosti (most favoured nation principle) in tako omogočali nastanek multilateralnega trgovinskega sistema (O'Brien in Pigman, 1992: 101). Prav tako je na monetarnem področju Velika Britanija enostransko vzdrževala zlati standard že konec 18. stoletja. Do leta 1870 so tudi druge pomembnejše države uvedle zlati standard, ki se je ohranil do prve svetovne vojne, kar je omogočilo stabilnost monetarnega sistema in delovanje price specie flow mehanizma za uravnavanje plačilnobilančnih neravnovesij. Velika Britanija je bila tudi največji izvoznik kapitala; konec 19. stoletja so britanske investicije v tujino predstavljale 50% vseh tujih investicij (ibid.).

Za obdobje Pax Americana je značilen nastanek formalnih institucij. Na trgovinskem področju je navkljub neuspešnim poskusom oblikovanja Mednarodne trgovinske organizacije (International Trade Organization - ITO) obveljal Splošni sporazum o carinah in trgovini (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT). Kot temeljni načeli svetovne trgovinske liberalizacije sta bili potrjeni recipročnost in nediskriminacija (načelo največjih ugodnosti - most favoured nation principle). Na monetarnem področju je dolar prevzel vlogo funta kot mednarodne valute. Hkrati so ZDA prevzele ključno vlogo v oblikovanju sistema fiksnih menjalnih tečajev. ZDA so se obvezale k ohranjanju fiksnega razmerja z

zlatom 35 USD za unčo ter bile pripravljene zamenjati dolarje za zlato, medtem ko so druge države vezale svojo valuto na dolar. Za nadzor nad sistemom tečajev je bil ustanovljen Mednarodni denarni sklad (International Monetary Fund - IMF), ki je hkrati dobil nalogo uravnavanja plačilnobilančnih neravnotežij. Poleg tega je bila ustanovljena Mednarodna banka za obnovo in razvoj (International Bank for Reconstruction and Development - IBRD), z namenom zagotavljanja stabilnih tokov kapitala državam v povojni obnovi ter državam v razvoju.

V vsakem primeru je ključni element institucionalizacija odnosov med državami. Med institucijami imajo ključno mesto mednarodni režimi². Mednarodni režimi se usmerjajo k bistvu institucionalizacije v mednarodnih odnosih, to je k vprašanju mednarodnega upravljanja (international governance) (Kratochwil in Ruggie, 1986: 759-761). Mednarodno upravljanje zadeva reševanje problema kolektivne akcije oziroma kolektivnih situacij. Kolektivne situacije so tista področja, v katerih so sposobnosti posameznega akterja, da doseže svoje cilje, v veliki meri pogojene z odločitvami/obnašanjem drugih akterjev. Take kolektivne situacije (v tem primeru politična ekonomija mednarodnih odnosov) niso inherentno konfliktno ali kooperativno, temveč se sočasno prepletata konfliktnost in težnja po sodelovanju (Schelling, 1966: 89; Keohane in Nye, 1989: 10). Kot rečeno, gre za dilemo med individualnimi in kolektivnimi interesi. Interakcije med državami v kolektivnih situacijah najbolje opisujejo strateške interakcije, v katerih morajo posamezni akterji ob sprejemanju odločitev upoštevati pričakovane odločitve druge strani (Snidal, 1985: 39).

Strateška interakcija predstavlja osnovo za institucionalizacijo. Vendar je za mednarodne režime bistven normativni element, po čemer se režimi razlikujejo od strateške interakcije. Upravljanje se tako nanaša na zavesten sistem pravil in normativnih zavez, ki jih je potrebno razlikovati od stabilnih vzorcev obnašanja, ki izhajajo iz neovirane interakcije oziroma samostojnega odločanja racionalnih egoistov v anarhičnem okolju (Mayer et al., 1995: 393; Stein, 1993: 31).

Racionalistična razlaga sodelovanja

Za racionaliste so države racionalni egoisti, ki težijo k povečevanju lastnega bogastva in/oziroma moči. Racionalnost pomeni, da imajo v določeni situaciji akterji konsistentne, rangirane preference glede možnih izidov, in da ocenjujejo stroške in koristi alternativnih odločitev, z namenom maksimizirati koristnost (Keohane, 1984: 27; Morrow, 1994: 17-20). Racionalno obnašanje skratka pomeni izbiro enega specifičnega cilja ob upoštevanju oportunitetnih stroškov te izbire (Harsanyi, 1986: 86).

Predpostavka racionalnosti omogoča objektivizacijo interesov, kar je predpogoj za sistemsko analizo neorealizma. Sistemska teorija razlaga obnašanje držav

² Teorija mednarodnih odnosov režime konsenzualno definira kot splet implicitnih ali eksplicitnih vrednot, norm, pravil in postopkov odločanja, glede katerih se zbližujejo pričakovanja akterjev na določenem področju mednarodnih odnosov (Krasner, 1982:186). Za obširnejšo analizo mednarodnih režimov glej Roter (1999), Haggard in Simmons (1987) in Hasenclever et al. (1996).

z značilnostmi sistema, kar pomeni, da notranje značilnosti akterjev jemlje kot predpostavko, ne pa kot spremenljivko (Keohane, 1986: 163). V mednarodnem sistemu ima ključno mesto struktura³, s katero sistem postane več kot seštevek enot. Struktura mednarodnega sistema je definirana z anarhičnostjo kot odsotnostjo nadnacionalne avtoritete (temeljna struktura) in distribucijo moči (polarnost sistema) (Waltz, 1979: 88-101). Za ponazoritev delovanja mednarodnega sistema se racionalisti poslužujejo analogije iz mikroekonomske teorije. Obnašanje držav v anarhičnem sistemu samopomoči je primerljivo obnašanju podjetij na trgu, ki individualno (kompetitivno) sledijo lastnim interesom, to je maksimiranju koristnosti oziroma dobička. Vendar individualno racionalno obnašanje ne vodi vedno k Pareto optimalnim izidom. Take situacije mikroekonomska teorija označuje s pojmom tržnih hib. Tržne hibe zadevajo situacije, v katerih so rezultati tržno reguliranih interakcij Pareto suboptimalni (Keohane, 1984: 82). Teh pomanjkljivosti ne moremo pripisati značilnostim akterjev, ki so racionalni egoisti, temveč strukturi trga (oziroma anarhičnosti sistema), ki spodbuja kompetitivno obnašanje namesto sodelovanja (Keohane, 1984: 83; 1986: 166). Zagotavljanje javnih dobrin (problem kolektivne akcije) je tipičen problem tržnih hib.

Problem kolektivne akcije v anarhičnem sistemu lahko ponazorimo tudi s primerom zapornikove dileme⁴ iz teorije iger. Čeprav imata akterja skupen interes za sodelovanje (CC), ker je to Pareto optimalen izid, pa je za vsakega akterja boljše, da se obnaša kot free rider, oziroma da nasprotna stran sodeluje, sam pa odstopi (DC). Nevarnost odstopa nasprotne strani pomeni, da je nekooperativno obnašanje oziroma odstop najboljša strategija za vsakega akterja, ne glede na to, kako se obnaša druga stran (Lipson, 1993: 61). DD je tako ravnotežen izid, v katerem noben akter ne more doseči večje koristnosti ob spremembi strategije, ob tem, da strategija drugega akterja ostane nespremenjena (Taylor, 1987: 63).

Vendar to velja le v primeru enkratne situacije. Ponavljajoče zapornikove dileme prinašajo veliko boljše možnosti za sodelovanje. V dolgoročnih odnosih ima ključno vlogo za doseganje Pareto optimalnega izida strategija recipročnosti. Strategija recipročnosti spodbuja kooperativno obnašanje z vzpostavljanjem neposredne zveze med trenutnim obnašanjem in pričakovanimi koristmi v prihodnosti (Oye, 1985: 14). Drugače povedano, nekooperativno obnašanje na dolgi

³ Sistem sestavlja struktura in enote v interakciji (Waltz, 1979:79).

⁴ Zapornikova dilema je situacija, v kateri dva osumljenca ločeno zaslišuje državni tožilec. Vsak od njiju ve, da bosta v primeru, ko nihče ne prizna dejanja, zaradi prejšnjih prekrškov obsojena le na minimalno zaporno kazen, recimo 30 dni zapora. V primeru da oba priznata, bosta obsojena na leto dni zapora. Zdi se, da je v interesu obeh, da ne priznata, vendar pa jima je tožilec obljubil, da bo v primeru, ko eden prizna dejanje, drugi pa ne, prvi izpuščen, drugi pa obsojen na 5 let zapora. Akterja sta soočena z dvema možnima strategijama, ki vodita v štiri možne izide, kar ilustrira matrika. Nepriznanje pomeni sodelovanje (cooperation C), priznanje odstop (defection D). Levi stolpec označuje izbere akterja A, zgornja vrstica izbire akterja B. Preference akterjev so rangirane s številkami: 4 je najugodnejši izid, 1 najmanj ugoden. Prva številka označuje preference akterja A, druga akterja B.

	C	D
C	3,3	1,4
D	4,1	2,2

rok ne daje zaželenih rezultatov, saj kratkoročne koristi od nekooperativnega obnašanja ne odtehtajo povračilnih ukrepov drugih akterjev v prihodnosti (Keohane, 1984: 75). Na izbiro strategije tako pomembno vplivajo naslednji dejavniki: trajnost interakcije, stabilnost vložkov, zanesljivost informacij o obnašanju drugih akterjev ter hitrost odzivanja na spremembe v obnašanju drugih akterjev (Axelrod in Keohane, 1985: 232).

Ob tem je uspešnost sodelovanja močno odvisno od števila akterjev. Manjše število akterjev omogoča boljši medsebojni nadzor ter večji uspeh strategije recipročnosti. Z naraščanjem števila udeležencev se zmanjšuje možnost medsebojnega nadzora in uspešnost strategije recipročnosti. Strategija recipročnosti je namreč odvisna od naslednjih dejavnikov (Axelrod in Keohane, 1985: 235): (1) sposobnosti akterjev da prepoznajo free riderje; (2) možnosti, da se povračilni ukrepi omejijo na free riderje in (3) obstoja zadostnih dolgoročnih interesov, da se kaznuje free riderje.

Z naraščanjem števila udeležencev se torej krepí potreba po obstoju pravil, podprtih z avtoriteto (Coasev teorem; v Keohane, 1984: 85-88). Pri tem imajo pomembno mesto mednarodni režimi. Režimi olajšujejo sodelovanje, tako da zmanjšujejo transakcijske stroške, povezane z nevarnostjo nekooperativnega obnašanja nasprotne strani v odsotnosti nadnacionalne avtoritete (Grieco, 1993: 126). Režimi postavljajo standarde obnašanja, zagotavljajo informacije o obnašanju drugih akterjev, nudijo forume za pogajanja in znižujejo mejne stroške vključevanja novih področij (Keohane, 1984: 88-96). Vendar režimov ne smemo enačiti z nadnacionalno avtoriteto; režimi ne nadomeščajo strategije recipročnosti (kot temeljne oblike samopomoči v anarhičnem mednarodnem okolju; op. M.A.), temveč jo okrepijo in institucionalizirajo (Axelrod in Keohane, 1985: 250). Poleg tega olajšujejo razvoj difuzne recipročnosti, v kateri akterji ne izmenjujejo vedno stvari enakih vrednosti, kar imenujemo specifična recipročnost, oziroma ne pričakujejo nujno neposrednih (quid pro quo) koristi od kooperativnega obnašanja (Keohane, 1986a: 19-22). V nasprotju s specifično recipročnostjo, ki per se ne potrebuje normativnih zavez, se sodelovanje v situacijah difuzne recipročnosti lahko vzdržuje samo takrat, kadar akterji priznavajo splošna načela medsebojnih obveznosti (ibid.; Martin, 1993: 97).

Konstruktivistična razlaga sodelovanja

Na ravni enot konstruktivisti problematizirajo izhodiščno obravnavo držav kot racionalnih egoistov, s čimer so njihove identitete in interesi eksogeno določeni (Ruggie, 1998: 27; Wendt, 1995/1992: 129). Nasproti temu menijo, da so identitete in interesi endogeni interakciji. Egoizem zadeva vprašanje identitete akterjev ter s tem družbenega okolja, v katerem akterji delujejo. Egoistične identitete niso eksogeno določene značilnosti človeških akterjev, temveč družbene oblike individualnosti, ki se morajo nenehno reproducirati skozi prakso (Wendt, 1999: 346). Ekonomski protekcionizem, ki se najizraziteje odraža v merkantilizmu 17. stoletja, sovпада z nastankom sodobne države in ideologijo *raison d'état*, v kateri je povečevanje moči države na račun drugih držav glavni cilj zunanje politike.

Egoistične identitete akterjev so neločljivo povezane s pojmom anarhičnosti in samopomoči. Konstruktivizem kritično obravnava racionalistično obravnavo anarhičnosti mednarodnih odnosov. Za konstruktiviste anarhija v racionalistični obravnavi (kot zunanja struktura) ne pove ničesar o naravi mednarodne politike, ker smatrajo, da struktura ne obstaja ločeno od akterjev in interakcij med njimi (Wendt, 1999: 146). Anarhija kot družbena struktura je celota kolektivnih (intersubjektivnih) pomenov in pričakovanj, znotraj katerih imajo akterji predstave o sebi in drugih akterjih (Wendt, 1995/1992: 135). Samopomoč ni neizbežna posledica anarhičnega mednarodnega sistema, temveč zgolj ena od družbeno konstruiranih institucij kot stabilna celota identitet in interesov (ibid.: 136-137).

Racionalisti pojasnjujejo obnašanje akterjev z značilnostmi zunanjih struktur, to je strukturo (anarhičnost in distribucija moči) mednarodnega sistema, oziroma s strukturami kolektivnih situacij, ki jih razlagajo teorije iger. Struktura zapornikove dileme definira, ob predpostavki racionalnega obnašanja, preference akterjev na podlagi pričakovanih koristi, oziroma definira obstoj skupnega interesa, ki vodi k sodelovanju med državami. Za racionaliste struktura igre obstaja neodvisno od razumevanj akterjev. Nasproti temu za konstruktiviste struktura igre obstaja kot skupno znanje med akterji. Razvoj skupnega znanja je povezan z učenjem v procesu interakcije. Učenje samo po sebi ni v nasprotju z racionalistično obravnavo sodelovanja. Navsezadnje je smisel ponavljajoče zapornikove dileme v tem, da omogoča določene oblike učenja, povezane z vzajemnimi pričakovanji o obnašanju nasprotne strani. Vendar pa gre pri tem učenju zgolj za preračunavanje med možnimi strategijami glede na pričakovane koristi. Učenje v kontekstu teorije iger ustreza definiciji enostavnega učenja (Nye, 1987: 380), v nasprotju s kompleksnim učenjem, ki vključuje redefiniranje interesov v luči novega znanja. Skladno z individualistično ontologijo teorij iger in strateške interakcije, v katerih so identitete in interesi akterjev določeni eksogeno, ima skupno znanje za racionaliste lahko zgolj kavzalne učinke oziroma zadeva zgolj obnašanje akterjev (Wendt, 1999: 167-169).

Konstruktivistični pristop temelji ravno na kompleksnem učenju. Skupno znanje v tem primeru konstituira identitete in interese akterjev oziroma šele definira kolektivno situacijo. Racionalni akterji nimajo sposobnosti razumevanja strukture kolektivne situacije, ker se ta oblikuje kot nehoten učinek delovanja racionalnih akterjev, ampak le sposobnost njenega reproduciranja. Strateška interakcija in teorije iger tako ne omogočajo razumevanja intersubjektivnega temelja sodelovanja. Komunikacija v strateški interakciji je zato omejena zgolj na posredovanje (subjektivnih) preferenc s ciljem koordiniranja obnašanja in zapostavlja bistvo družbenega komuniciranja, to je prenos intersubjektivnih pomenov in norm med akterji v konstrukciji skupnega znanja, ki omogoča razumevanje in reševanje kolektivne situacije. To pomeni, da je potrebno nadomestiti model strateške interakcije s Habermasovim modelom komunikacijskega delovanja. Strateška interakcija ustreza teleološkemu modelu delovanja, le da akterji v individualne kalkulacije uspeha vključujejo pričakovanja o odločitvah drugih (ravno tako k cilju usmerjenih) akterjev (Habermas, 1981: 85). O komunikacijskem delovanju lahko govorimo,

kadar so delovanja udeležencev koordinirana ne na podlagi egocentričnih kalkulacij uspeha, ampak preko doseganja sporazuma. V komunikacijskem delovanju udeleženci niso usmerjeni primarno k individualnemu uspehu; oni zasledujejo svoje cilje pod pogojem, da lahko uskladijo svoje načrte delovanja na podlagi skupnih definicij situacij (Habermas, 1981: 285-286).

Komunikacijsko delovanje je usmerjeno k argumentiranju, prepričevanju in doseganju intersubjektivnih razumevanj. V komunikacijskem procesu se oblikujejo in spodbijajo zahteve po veljavnosti, ki stojijo za konkretnimi interesi in preferencami (Adler, 1998: 178). V tem procesu je nemogoče argumentirati na temelju lastnega interesa, ampak na podlagi skupnih načel in norm (Risse, 2000: 17). Skozi komunikacijsko delovanje države razvijejo norme, da zagotovijo strukturo medsebojnim odnosom. Norme ustvarjajo intersubjektivne pomene, ki omogočijo akterjem, da komunicirajo med sabo, ocenjujejo primernost dejanj in utemeljujejo svoje izbire (Kratochwil, 1993b: 76).

Kot smo ugotovili v tretjem poglavju, je za racionaliste vloga mednarodnih režimov omejena na spodbujanje držav, da dajo prednost dogoročnim koristim, povezanim s sodelovanjem. Postavljanje pravil in norm obnašanja ima torej ključno mesto, vendar pa ta pravila in norme delujejo zgolj kot intervenirajoče spremenljivke, ki vplivajo na preračunavanja posamezega akterja glede možnih izbir. S tem so institucije v racionalistični obravnavi ontološko vezane na individualizem strateške interakcije oziroma teorij iger, ki ne omogoča razumevanja intersubjektivne ontologije pravil in norm, ki se razvijejo skozi komunikacijsko delovanje (Guzzini, 2000: 164). V nasprotju s racionalizmom imajo za konstruktiviste norme tudi konstitutivno funkcijo, ne zgolj regulativne. Norme šele definirajo igre oziroma kolektivne situacije ter identitete akterjev, ki so vključeni v te igre. Normativnih aranžmajev torej ne moremo zreducirati na funkcionalno pojasnjevanje (Kratochwil, 1993a: 83).

Liberalno svetovno gospodarstvo za racionaliste predstavlja objektivno strukturo z lastno logiko in pravili igre. Tako razmišljanje ima (svetovni) trg za rezultat nehotenih učinkov obnašanja racionalnih akterjev. Nasprotno temu je pojmovanje trga kot družbene stvarnosti, ki obstaja samo znotraj intersubjektivnih razumevanj akterjev. Konstruktivisti razmišljajo o trgu kot instituciji, torej celoti identitet, vzajemnih pričakovanj ter pravil in konvencij. Reševanje problema kolektivne akcije v svetovni trgovini zadeva normativni konsenz o liberalizaciji kot temelju za povečevanje blaginje. Čeprav imamo načelo liberalizacije lahko za odraz racionalnega obnašanja držav, pa za konstruktiviste to načelo šele utemeljuje interese držav v mednarodni ekonomiji oziroma ponuja kriterij za ocenjevanje veljavnosti (racionalnosti) njihove politike. Čeprav se institucije lahko razvijejo in ohranjajo samo skozi interakcije med akterji, pa so vse institucije v osnovi inovacije. Nastanka liberalnega svetovnega gospodarstva si tako ni mogoče predstavljati brez teoretikov kot so Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill in drugi.

Ko govorimo o mednarodnem trgovinskem režimu, je potrebno posebej izpostaviti načelo največjih ugodnosti, ki je za konstruktivizem konstitutivna norma svetovnega liberalnega gospodarstva. Za racionaliste imajo norme zgolj

regulativno vlogo, norme pa olajšujejo delovanje strategije recipročnosti in omogočajo razvoj difuzne recipročnosti. Vendar multilateralnega sodelovanja ni mogoče doseči zgolj s strategijo recipročnosti, nujno je to načelo kombinirati z načelom nediskriminacije kot splošnim načelom obnašanja, ki ga ima Ruggie (1993) za temelj multilateralnega sodelovanja.

Moč in hegemonika sila

Prisotnost hegemonike sile posega v srž teorije hegemonike stabilnosti. V svoji prvotni verziji je Kindleberger (1986/1973) hegemoniki sili pripisal izključno mesto pri stabilizaciji svetovnega gospodarstva oziroma zagotavljanju mednarodnih javnih dobrin. Pričujoča razprava izhaja iz modificirane razlage, ki povezuje stabilizacijo svetovnega gospodarstva s premagovanjem problema kolektivne akcije. Ta pristop nikakor ne izključuje pomena hegemonike sile, temveč redefinira hegemoniko kot obliko sodelovanja (Keohane, 1984). Kot razlaga Olson (1965: 35) je problem kolektivne akcije lažje rešljiv v skupinah, ki jih sestavljajo udeleženci različnih moči in interesov glede zagotavljanja javne dobrine; v takih skupinah največji in najbolj zainteresirani udeleženec, ki bi tudi sicer sam zagotavljal največji delež javne dobrine, nosi nadproporcionalni delež zagotavljanja javne dobrine (ibid.).

Racionalisti ilustrirajo mednarodne ekonomske (trgovinske) odnose s ponavljajočo zapornikovo dilemo, v kateri je uspeh sodelovanja povezan s strategijo recipročnosti. Vendar strategija recipročnosti veliko bolje razloži, kako se sodelovanje ohranja, kot pa sam nastanek sodelovanja (Lipson, 1993: 76). Strategija recipročnosti narekuje, da se posamezen akter v prvi potezi obnaša kooperativno, v nadaljnjih potezah pa se obnaša tako, kot se je drugi akter obnašal v predhodni potezi (Keohane, 1986a: 9). Vendar je sodelovanje v prvotni interakciji povezano s precejšnjim tveganjem, ki ga vse države niso sposobne/pripravljene prevzeti. Vloga hegemonike sile je tako spodbujati multilateralno sodelovanje prek unilateralne iniciative (Lipson, 1993: 78). Hegemonika sila se mora v začetni fazi interakcije obnašati kooperativno (npr. liberalizirati trgovino), ne glede na obnašanje drugih akterjev. Drugače rečeno, hegemonika sila mora (začasno) tolerirati free riding drugih držav oziroma se vzdržati recipročnih ukrepov.

Tako vlogo je sprejela Velika Britanija z enostransko trgovinsko liberalizacijo ob odpravi žitnih zakonov ter vzpostavljanjem zlatega standarda v 19. stoletju. Prav tako so se ZDA v povojnem obdobju z Marshallovim načrtom in spodbujanjem ustanovitve Evropske plačilne unije, ki je diskriminirala ameriške izvoznike, odrekle siceršnji recipročnosti (Keohane, 1984: 146). Poleg tega so ZDA v začetni fazi GATT-a nadproporcionalno znižale carine, da bi spodbudile multilateralno znižanje carin in privabile nove članice v GATT (Ruggie, 1982: 419). Hegemonika sila si lahko privoščiti enostranske koncesije, ker je zaradi svoje premoči manj občutljiva na vprašanja relativnih dobičkov od liberalizacije.

Z vidika razprave med racionalisti in konstruktivisti je ključnega pomena pojmovanje moči in hegemonije. Racionalisti pojmujejo hegemoniko kot premoč v

materialnih resursih: hegemonška sila mora imeti nadzor nad surovinami, viri kapitala, trgi in primerjalne prednosti pri proizvodnji visoko cenjenega blaga (Keohane, 1984: 32). Moč definirajo kot sposobnost posameznika, da doseže, da drugi storijo nekaj, česar sicer ne bi storili. Vendar Lukes (1980: 203-204) opozarja, da moči ne smemo enačiti nujno s konfliktom oziroma prevlado v konfliktu, temveč predvsem z izogibanjem konfliktu prek vplivanja na oblikovanje prepričanj in želja drugih akterjev. V okviru slednjega gre posebej izpostaviti pojem mobilizacije pristranskosti (mobilization of bias), povezane z dominantnimi vrednotami, političnimi miti, rituali in institucijami v političnem sistemu, ki služijo določenim skupinam na račun drugih (Bachrach in Baratz, 1962: 950; Lukes, 1980: 202). Hegemonijo je tako potrebno definirati kot strukturo vrednot in razumevanj o naravi reda, ki prežema celoten sistem držav in nedržavnih entitet; v hegemonškem redu so te vrednote in razumevanja relativno stabilna in niso predmet dvoma; nasprotno, večini akterjev se hegemonški red dozdeva kot naravni red (Cox, 1992: 140).

Bistveno je torej vprašanje družbene konstrukcije znanja in imanentnega odnosa znanja do družbene ureditve (Linklater, 1996: 279; Gill, 1993: 24). Moč je potrebno obravnavati na način, ki ima družbeno konstruirano znanje kot konstitutivni faktor socialne moči in omogoča vzpostavljanje odnosa med močjo in konsenzom (Guzzini, 2000: 172). Vloga hegemonške sile pri ustvarjanju konsenzualnega znanja je v arbitrarnosti tega znanja. Brez prisotnosti specifičnega akterja bi bila družbena ureditev drugačna. Kot razlaga Cox (1986: 218-219), obstajajo različne in konkurenčne kolektivne predstave o svetovni ureditvi. Hegemonška sila uveljavlja dominantno kolektivno predstavo o svetovni ureditvi (ibid.: 223).

Hegemonija kot asimetrična distribucija moči ne more pojasniti značilnosti (vsebine) mednarodne ureditve. Hegemonška sila bo vzpostavila določeno obliko mednarodne ureditve v skladu z njeno percepcijo mednarodne stvarnosti, ki je v veliki meri pogojena z notranjimi strukturami (Ruggie, 1998: 121). S tem za analizo povojne ekonomske ureditve ni najpomembnejše dejstvo, da je obstajala ameriška hegemonija, temveč predvsem, da je bila to ameriška hegemonija (Ruggie, 1993: 8). Ugotovili smo, da je temelj institucionalizacije normativni konsenz glede definiranja in reševanja kolektivne situacije. Hegemonška moč v tej obliki nastopa tako, da tuje elite sprejmejo vizijo hegemonške sile glede mednarodne ureditve za svojo, da ponotranijo norme in vrednote, ki jih izraža hegemonška sila (Ikenberry in Kupchan, 1990: 285). Anglija je edina sila, je zapisal nemški profesor Dibelius v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, ki v nacionalnem programu, ki je sicer egoističen, obljublja hkrati tisto, kar želi ves svet: red, napredek in trajni mir (Carr, 1978/1946: 82). Bolj konkretno, Velika Britanija in ZDA sta uspeli promovirati načela liberalizma in multilateralizma v mednarodnih ekonomskih odnosih.

Vendar pa vse to ne pomeni, da materialni resursi niso pomembni za zagotavljanje hegemonije. Potrebno pa je definirati hegemonijo kot sozvočje premoči v materialnih resursih in dominacije idej, povezanih z dominantno predstavo o svetovni ureditvi (Cox, 1986: 223). Interesi hegemonške sile se v družbeni interakciji na dolgi rok lahko uresničijo le, če so povezani z idejami, ki jih opravičujejo, in obratno: ideje se lahko uveljavijo le, če so povezane z interesi, ki jih podpira moč (Habermas, 1984: 188).

Ob vsem tem se ni mogoče ogniti vprašanju legitimnosti ureditve in institucij. Potrebno je poudariti, da racionalistična razprava ne izključuje koncepta legitimnosti, vendar je legitimnost za racionaliste vezana na recipročne koristi. Mednarodni režim je za države legitimen, kadar te menijo, da dobijo zadosten delež skupnih koristi, glede na ostale države in transnacionalne akterje (Keohane in Nye, 1989: 234). Indikator legitimnosti režima so free riderji. Kot ilustrira ponavljajoča zapornikova dilema, se države odrečejo free ridingu v zameno za dolgoročne recipročne koristi, ki jih zagotavlja mednarodni režim.

Vendar takšna opredelitev legitimnosti ne ustreza prevladujočim razlagam legitimnosti v družbenih znanostih. Max Weber govori o legitimnosti, kadar je red subjektivno priznan kot veljaven. To priznanje počiva direktno na idejah, ki vsebujejo potencial za utemeljitev in opravičevanje, ne pa na racionalnem interesu (Habermas, 1984: 189). Z vidika obnašanja v kolektivni situaciji je legitimnost povezana s konsenzualno veljavnostjo. Konsenzualni značaj obnašanja sestoji iz dejstva, da člani skupine vzajemno priznavajo zavezanost k normam obnašanja (ibid.: 190). To pomeni, da racionalistična koncepcija ne pojasnjuje zadovoljivo različnih oblik "deviantnega" obnašanja. Free riderji sicer niso pripravljeni sprejeti sorazmernega deleža stroškov vzdrževanja režima, vendar pa ne spodbijajo veljavnosti obstoječe ureditve (Keeley, 1990: 97). Tako jih je potrebno ločiti od "upornikov", to je akterjev, ki izpodbijajo veljavnost obstoječe ureditve oziroma hegemonskega diskurza na temelju alternativnega znanja in alternativne mreže odnosov, vendar so nehote vključeni v hegemonski diskurz (ibid.: 98). V politični ekonomiji mednarodnih odnosov antihegemonski diskurz najbolje ilustrira ideja nove mednarodne ekonomske ureditve, ki so jo promovirale države v razvoju v 70. letih 20. stoletja.

Zaključek

Namen pričujočega besedila je bil ovrednotiti dva teoretska pristopa pri pojasnjevanju meddržavnega sodelovanja in obravnavanju moči ter hegemonске sile v mednarodnih odnosih. Poskušali smo oblikovati integriran pristop k racionalističnim razlagam sodelovanja, sestavljen iz teorij iger, Schellingove strateške interakcije, Olsonovega problema kolektivne akcije ter mikroekonomske teorije, vključno s teorijo tržnih hib. Vse te pristope združuje izhodišče racionalnega obnašanja in situacijskega determinizma. Ključni prispevek racionalistov v razumevanju meddržavnega sodelovanja je sposobnost pojasniti konflikt in sodelovanje z istim logičnim aparatom. Vendar je sodelovanje zgolj instrument, s katerim racionalni egoistični akterji dosežejo večjo stopnjo koristnosti, kot bi jo lahko individualno. Za konstruktiviste pa je sodelovanje družbeni proces, v katerem se (re)definirajo tako akterji kot kolektivna situacija pod vplivom (novega) skupnega znanja. Konstruktivistično razlago sodelovanja smo opredelili z modelom komunikacijskega delovanja, ki ima za cilj doseganje normativnega konsenza o reševanju kolektivne situacije. Konstruktivisti menijo, da sodelovanja ne moremo utemeljiti zgolj na dolgoročnem egoističnem interesu in strategiji recipročnosti, ampak na

normativnem konsenzu. Šele te norme omogočajo akterjem, da oblikujejo svoje interese in izbire ter postavijo kriterije primerne obnašanja. Tako racionalisti kot konstruktivisti se strinjajo, da odnosi med državami potekajo v ozračju negotovosti, ki jo pomembno zmanjšujejo mednarodni režimi. Vendar racionalisti vidijo negotovost v nekooperativnem obnašanju drugih akterjev (nevarnost free riderjev), medtem ko za konstruktiviste izvirna negotovost obstaja v definiranju kolektivne situacije in iskanju možnih rešitev. Režimi v prvem primeru zmanjšujejo transakcijske stroške, v drugem pa ustvarjajo novo znanje, ki je temelj sodelovanja in institucionalizacije odnosov. Hegemonska sila ima pomembno mesto v tem procesu, vendar ne samo tako, da nagrajuje sodelovanje (ali kaznuje nekooperativnost), ampak predvsem z ustvarjanjem normativnega konsenza glede definiranja kolektivne situacije. Hegemonije v tem pogledu ne moremo opredeliti samo kot asimetrično distribucijo resursov (moči), ampak predvsem kot specifično družbeno ureditev.

LITERATURA

- Adler, Emmanuel (1997): Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations* 3(3): 319-363.
- Adler, Emanuel (1998): Condition(s) of Peace. *Review of International Studies*, 24: 165-191.
- Axelrod, Robert in Robert Keohane (1985): Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions. *World Politics* 38(1): 226-254.
- Bachrach, Peter in Morton Baratz (1962): Two Faces of Power. *The American Political Science Review*, 56(4): 947-952.
- Baldwin, David (ur.) (1993): *Neorealism and Neoliberalism*. New York: Columbia University Press.
- Brglez, Milan (1999): Za realistično razumevanje mednarodnih odnosov. *Časopis za kritiko znanosti* 37(197): 107-134.
- Carr, Edward (1978/1946): *The Twenty Years' Crisis 1919-1939. An Introduction to Study of International Relations*. Druga izdaja. London: Macmillan.
- Cox, Robert (1986): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. V Robert Keohane (ur.): *Neorealism and Its Critics*, 204-254. New York: Columbia University Press.
- Cox, Robert (1992): Towards a post-Hegemonic Conceptualization of World Order. Reflection on the Relevancy of Ibn Khaldun. V James Rosenau in Ernst Czempel (ur.): *Governance Without Government*, 132-159. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Robert (1986): Power as the Control of Behavior. V Steven Lukes (ur.): *Power*, 37-58. Oxford: BasilBlackwell.
- Dahl, Robert (1993/1957): The Concept of Power. V David Baldwin (ur.): *Key Concepts in International Political Economy*. 1. del, 105-119. Aldershot: Edward Elgar Publishing House.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society: Outline on the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gill, Stephen (1993): Epistemology, Ontology and the Italian School. V Stephen Gill (ur.): *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, 21-48. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gilpin, Robert (1995/1981): *War and Change in World Politics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gilpin, Robert (1987): *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Grieco, Joseph (1993): *Anarchy and the Limit of Cooperation*. V David Baldwin (ur.): *Neorealism and Neoliberalism*, 116-140. New York: Columbia University Press.
- Guzzini, Stefano (2000): *A Reconstruction of Constructivism in International Relations*. *European Journal of International Relations* 6(2): 147-182.
- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action*. Volume 1. Reason and Rationalization of Society. Cambridge: Polity Press.
- Haggard, Stephen in Beth Simmons (1987): *Theories of International Regimes*. *International Organization* 41(3): 491-517.
- Harsanyi, John (1986): *Advances in Understanding Rational Behavior*. V Jon Elster (ur.): *Rational Choice*, 82-107. Oxford: Basil Blackwell.
- Hasenclever, Andreas; Peter Mayer in Volker Rittberger (1996): *Interest, Power, Knowledge: The Study of International Regimes*. *Mershon International Studies Review* 40: 177-228.
- Hollis, Martin in Steve Smith (1990): *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Ikenberry, John in Charles Kupchan (1990): *Socialization and Hegemonic Power*. *International Organization* 44(3): 283-315.
- Isaac, Jeffrey (1987): *Beyond the Three Faces of Power: A Realist Critique*. *Polity* 20(1): 4-31.
- Keeley, James (1990): *The Foucauldian Analysis of International Regimes*. *International Organization* 44(1): 83-105.
- Keohane, Robert (1982): *The Demand for International Regimes*. *International Organization* 36(2): 325-356.
- Keohane, Robert (1984): *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, Robert (1986): *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond*. V Robert Keohane (ur.): *Neorealism and Its Critics*, 158-203. New York: Columbia University Press.
- Keohane, Robert (1986a): *Reciprocity in International Relations*. *International Organization* 40(1): 1-27.
- Keohane, Robert (1993): *Institutional Theory and the Realist Challenge After the Cold War*. V David Baldwin (ur.): *Neorealism and Neoliberalism*, 269-300. New York: Columbia University Press.
- Keohane, Robert (1995/1988): *International Institutions: Two Approaches*. V James Der Derian (ur.): *International Theory. Critical Investigations*, 279-307. London: MacMillan.
- Keohane, Robert in Joseph Nye (1989/1977): *Power and Interdependence*. 2. izdaja. Harper Collins Publishers.
- Kindleberger, Charles (1986/1973): *The World in Depression 1929-1939*. Penguin Books.
- Kindleberger, Charles (1981): *Dominance and Leadership in the International Economy*. *International Studies Quarterly* 25(2): 242-254.
- Krasner, Stephen (1982): *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization* 36(2): 185-206.
- Kratochwil, Friedrich (1993): *Norms Versus Numbers: Multilateralism and the Rationalist and Reflexivist Approaches to Institutions - a Unilateral Plea for Communicative Rationality*. V John Ruggie (ur.): *Multilateralism Matters: The Theory and Practice of an Institutional Form*, 443-474. New York: Columbia University Press.
- Kratochwil, Friedrich (1993a): *Contracts and Regimes: Do Issue Specificity and Variations of Formality Matter?* V Volker Rittberger (ur.): *Regime Theory and International Relations*, 73-93. Oxford: Oxford University Press.

- Kratochwil, Friedrich (1993b): The Embarrassment of Changes: Neo-realism as Science of Realpolitik Without Politics. *Review of International Studies* 19(1): 63-80.
- Kratochwil, Friedrich in John Ruggie (1986): International Organization: A State of Art on an Art of the State. *International Organization* 40(4): 753-775.
- Lake, David (1993): Leadership, Hegemony, and the International Economy: Naked Emperor or Tattered Monarch with Potential. *International Studies Quarterly* (37): 459-489.
- Linklater, Andrew (1995): The Achievements of Critical Theory. V Steve Smith, Ken Booth in Marsyia Zalewski (ur.) *International Theory. Positivism and Beyond*: 279-298. Cambridge University Press.
- Lipson, Charles (1993): International Cooperation in Economic and Security Affairs. V David Baldwin (ur.): *Neorealism and Neoliberalism*, 60-84. New York: Columbia University Press.
- Lukes, Steven (1980): Moć: jedno radikalno shvatanje. *Marksizam u svetu* 6(8): 191-238.
- Martin, Lisa (1993): The Rational Choice of Multilateralism. V John Ruggie (ur.): *Multilateralism Matters: The Theory and Practice of an Institutional Form*, 91-121. New York: Columbia University Press.
- Mayer, Peter; Volker Rittberger in Michael Zörn (1993): Regime Theory: State of the Art and Perspectives. V Volker Rittberger (ur.): *Regime Theory and International Relations* 391-430. Oxford: Oxford University Press.
- Mearsheimer, John (1994/1995): The False Promise of International Institutions. *International Security* 19(3): 5-49.
- Morrow, James (1994): *Game Theory for Political Scientist*. Princeton: Princeton University Press.
- Nye, Joseph (1987): Nuclear Learning and U.S.-Soviet Security Regimes. *International Organization* 41(3): 371-402.
- Nye, Joseph (1990): *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*. Basic Books: Harper and Collins.
- Olson, Mancur (1965): *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Onuf, Nicholas (1998): Constructivism: A User's Manual. V Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf in Paul Kowert (ur.): *International Relations in a Constructed World*, 58-78. Armonk: M.E. Sharp.
- O'Brien, Patrick in Geoffrey Pigman (1992): Free Trade, British Hegemony and the International Economic Order in the Nineteenth Century. *Review of International Studies* 18(2): 89-113.
- Oye, Kenneth (1985): Explaining Cooperation under Anarchy: Hypotheses and Strategies. *World Politics* 38(1): 1-24.
- Risse, Thomas (2000): Let(s) Argue: Communicative Action in World Politics. *International Organization*, 54(1): 1-39.
- Roter, Petra (1999): Od režimske teorije do teorij mednarodnih režimov: razvoj preučevanja mednarodnih režimov. *Časopis za kritiko znanosti* 37(197): 33-63.
- Ruggie, John (1982): International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order. *International Organization* 36(2): 379-415.
- Ruggie, John (1986): Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis. V Robert Keohane (ur.): *Neorealism and Its Critics*, 131-157. New York: Columbia University Press.
- Ruggie, John (1993): Multilateralism: The Anatomy of an Institution. V John Ruggie (ur.): *Multilateralism Matters: The Theory and Practice of an Institutional Form*, 3-47. New York: Columbia University Press.
- Ruggie, John (1998): *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*. New York: Routledge.

- Salvatore, Dominick (1995): *International Economics*. Peta izdaja. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Schelling, Thomas (1963): *The Strategy of Conflict*. New York: A Galaxy Book.
- Snidal, Duncan (1985): The Game Theory of International Politics. *World Politics* 38(1): 25-57.
- Stein, Arthur (1993): Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World. V David Baldwin (ur.): *Neorealism and Neoliberalism*, 29-59. New York: Columbia University Press.
- Taylor, Michael (1987): *The Possibility of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ule, Andrej (1992): *Sodobne teorije znanosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley.
- Wendt, Alexander (1987): The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization* 41(3): 335-370.
- Wendt, Alexander (1995/1992): Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. V James Der Derian (ur.): *International Theory. Critical Investigations*, 94-128. London: MacMillan.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.